

ACTIVITATEA PREOȚILOR GRECO-CATOLICI SĂTMĂRENI ÎN SLUJBA MARII UNIRI

Andreea STANCIU

Abstract: *(The contributions of the Greek-catholic priests from Satu Mare in the service of the Great Union) Every event, no matter how small it is, causes different reactions and opinions among the participants and the historians.*

In the case of some major changes, like the ones in the autumn of 1918 – the spring of 1919, the way these events were perceived by different people, starting with the political and opinion leaders, ending with the ordinary people from all around Europe, may radically differ.

The religious Romanian communities in which was born this type of document, had their own perception on the historical events discussed. The work has its starting point in the petition number 1567/1936, written by the priest Grigore N. Popescu, a history teacher living in Bucharest, Traian Street, number 142, in which he requests support from the Ministry of the Interior for getting some data about priests that he needed in writing a work. They had to answer to the next questions:

1. „If in that county were priests who during the First World War, between 1916-1919, were killed or maltreated by the enemies.”
2. „If there were priests that have suffered punishments, prisons, beatings etc., fighting for the national cause.”
3. „Do you know any patriotic action of any of these priests?”

The help of the State Administrative Bodies is required because “through our church is harder to get the information”. It is requested the name of the priest, the village and the county, but also the short story of the actions.

All the information was studied from the archival fund number 14/28 of the Prefecture of Satu Mare County, referring to “Memoirs and reports on the activity of Greek-Catholic priests in the county, during the years preceding the Union from 1918”. The documents, containing 47 tabs, were inventoried from the 21st of March 1936, until 10th of July 1936.

After 1 December 1918, the lands of Satu Mare will be beyond the demarcation between the Hungarian government and the Romanian army, an area established by the powers of the Entente. Gradually this region will be controlled by the Szekler military units, under the influence of the communist and nationalist ideology of the Hungarian Communist Party led by Bela Kun.

The researched documents highlight the fact that as early as November 1918, with the beginning of the activity of setting up Romanian guards and national councils, a series of repressive actions against the rulers of the Romanian nation began. They have manifested themselves in a wide range of forms: assassinations,

arrests, terror against the tricolor flag, refugees of some of the leaders of the national movement in Satu Mare County.

„In the period after the Union - mentions Vasile Pățașiu's Chronicle of the Hotoan - our country has turned hard times. The Hungarian government, chaired by Mihaly Karoly, has taken repressive measures against us, the Romanians. The Hungarian gendarmes and the Szekler soldiers followed the Romanian intellectuals and especially those who fought for the realization of the national ideal. “

The suffering, martyrdom of the Greek-Catholic priests in Satu Mare County, during the period between the Great Union and the arrival of the Romanian Army, is a part of the patriotic heritage of those historical times. The terror they have suffered from the Bolshevik army under Bela Kun has led them to adopt a dignified attitude, to be models of conduct for ordinary people for the Romanian population. This chapter must be incorporated into the history of the Great Union, made by the Romanians on both sides of the Carpathians.

Priest Grigore N. Popescu, professor of history, made his job in publishing in 1940 the work titled „Romanian Priests and the Enlightenment of the Nation - Facts, Facts, Sufferers and Parables for the Future” (volume I) and” The Romanian Priests and the Ensemble The Dynasty - Dungeons and Bearings „(volume II). The two volumes present the situation of the Romanian priests throughout Great Romania, from all the counties of the country. The author confesses that “... they bring a well-deserved gratitude to our priestly teaching and preserving priesthood of the national patrimony, a priesthood sacrificed to the people in the past times ... IF WE HAVE A COUNTRY, IS BECAUSE WE ONCE HAD AN ALTAR ... the ministers of the holy altars held up the souls. They had a historic mission from which they never went away.”

These words full of faith have also been verified for the Romanian priesthood in the county of Satu Mare, who has made its duty exceedingly in those troubled times. They have preserved the trust of the people in the idea of the Enlightenment of the Nation, the realization of the Great Romania, with all the sufferings suffered.

Keywords: religious Romanian communities, First World War, Greek-Catholic priests, Satu Mare County.

Introducere

Orice eveniment, oricât de mărunț ar fi el, provoacă reacții și opinii diferite în rândul participanților și al istoricilor.

În cazul unor schimbări majore, cum ar fi cele din toamna anului 1918 - primăvara lui 1919, felul în care evenimentele sunt percepute de diverse personaje, de la liderii politici și cei de opinie, până la oamenii obișnuiți din toate colțurile Europei, diferă uneori radical. Factorii cei mai importanți ai acestei diversități constau în gradul de implicare, personală sau comunitară și în modul de a percepe anumite procese, care țin de educație, de gradul de cultură și, nu în ultimul rând, de mentalitate.

Comunitățile religioase în cadrul cărora a luat ființă acest tip de document, preoții greco-catolici de etnie română, au avut propria percepție asupra evenimentelor istorice discutate. Lucrarea are ca punct de pornire petiția cu numărul 1567/936 a preotului Grigore N. Popescu, profesor de istorie, domiciliat în București, strada Traian, nr. 142, prin care acesta solicita sprijinul Ministerului de Interne pentru culegerea anumitor date privitoare la preoți, de care avea

nevoie pentru redactarea unei lucrări¹. Aceștia trebuiau să răspundă următoarelor întrebări:

1. „Dacă în județul respectiv au fost preoți care în timpul Războiului Întregirii dintre 1916-1919, au fost omorâți sau maltratați de dușmani.”
2. „Dacă se cunosc în județ preoți care au suferit pedepse, închisori, bătaii etc., luptând pentru cauza națională.”
3. „Cunoașteți vreo faptă patriotică a vreunui preot din județ?”

Se cere astfel sprijin organelor administrative ale statului deoarece „prin organele noastre bisericești le-aș dobândi mai greu”.² Se solicită numele preotului, comuna și județul, precum și povestirea pe scurt a faptelor. Dacă se poate obține o descriere mai detaliată din partea vreunui primar sau intelectual din satul preotului, cu atât mai bine. Informatorii sunt rugați să fie bine informați și să dea răspunsuri clare și precise.

Toate aceste informații le-am găsit în fondul arhivistic 14/28 al Prefecturii Județului Satu Mare, referitor la „Memorii și rapoarte privind activitatea unor preoți greco-catolici din județ, în perioada anilor premergători Unirii din 1918”. Documentele, cuprinzând 47 de file, datează din perioada 21 martie 1936 - 10 iulie 1936. Tema a fost aprofundată prin studiul unor lucrări istorice generale asupra Primului Război Mondial și a unor lucrări de specialitate despre evenimentelor din județul Satu Mare din perioada octombrie 1918-aprilie 1919 (mai ales cele ale istoricilor Doru Radosav, Viorica Biț Ursu, Corneliu Grad, Viorel Ciubotă și Paula Virag).

Cadrul general al Unirii în județul Satu Mare

În noiembrie 1918, la chemarea Consiliului Național Român, se formează consilii naționale și gărzii naționale comitatense și comunale în toate județele Transilvaniei. Atenția noastră se îndreaptă asupra regiunii comitatului Satu Mare, zonă încărcată în această perioadă de o succesiune rapidă de evenimente politice și militare care au dus la schimbarea radicală a organizării sale politice, administrative și sociale. Toate aceste modificări și-au pus amprenta asupra vieții și conștiinței locuitorilor care încep să depună eforturi de adaptare la noile condiții. Populația română se manifestă cu entuziasm, sprijinind acțiunile armatei române din zonă, acceptând și modelându-se ușor după noua stare de fapt. Nu aceeași este situația populației de etnie maghiară care, într-un mare procent, încearcă să respingă elementele comuniste care reușesc pentru o scurtă perioadă să se impună la conducerea țării. La acestea se adaugă și conflictul militar dintre cele două armate. Împingerea trupelor maghiare peste Tisa, trasarea noii granițe dintre România și Ungaria și instaurarea administrației românești au reprezentat o mare modificare în viața și conștiința lor. Cu toate acestea, au încercat să se integreze în noile structuri politico-administrative, existând însă elemente radicale care se revoltă, dorind revenirea la vechile structuri, acest lucru ne mai fiind însă posibil, finalul războiului aducând cu sine noi condiții sociale, politice și economice.

La finalul anului 1918, datorită stabilirii liniei de demarcație pe traseul Dej-Cluj-Baia Mare, partea estică a comitatului Satu Mare intră sub autoritate românească. În fruntea regiunii rămasă sub control maghiar Makray Mihály a fost numit comisar guvernamental³.

Schimbările politice care s-au petrecut la Budapesta în luna martie 1919 au influențat și viața populației din regiunea Sătmărulei. Republica Sfaturilor a funcționat aici în perioada cuprinsă între 21 martie și 19 aprilie 1919, aducând o serie de schimbări în organizarea administrativă: se desființează gărzile naționale care sunt înlocuite cu jandarmeria, se înființează

^{1***} Arhivele Naționale ale României, Biroul Județean Satu Mare (în continuare ANRBJSM), Fond nr. 14, f. 4, nr. 1413A din 12 februarie 1936.

² Idem.

³ Diana Iegar, Sárándi Tamás, *Historia Homus ca sursă istorică. Unirea subiectivă*, în ”Satu Mare, Studii și comunicări”, XXV/II, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2008, p. 121.

tribunalele revoluționare care judecă conform stării de asediu, se naționalizează întreprinderile și instituțiile culturale și de învățământ. La început, datorită măsurilor sale populiste, regimul comunist maghiar reușește să atragă un număr relativ ridicat de simpatizanți, însă neaplicarea reformei agrare, confiscările și naționalizările au dus la scăderea popularității sale. Odată cu intrarea armatei române în zonă, autoritățile comuniste sătmărene părăsesc puterea. Este interesant de remarcat că, Béla Kun (*Vezi anexa 2*), inițial Béla Cohen, (născut în satul Lelei, comuna Bodgand, județul Satu Mare), a fost un politician maghiar comunist care a condus în anul 1919 revoluția bolșevică din Ungaria.

Activitatea preoților greco-catolici sătmăreni în slujba Marii Uniri în perioada anilor 1918-1919

În arhivele Prefecturii Satu Mare, fond nr. 14, am cercetat 47 de documente – rapoarte ale preoților la cererea Ministerului de Interne, dintre care au fost transcrise 34 de file. Acestea cuprind răspunsurile preoților care au survenit în perioada cuprinsă între 21 martie 1936 - 10 iulie 1936. Prin ordinul 2687A din 16 martie 1936, prefectul județului Satu Mare (*Vezi anexele 3-4*) este atenționat de către Direcțiunea Administrației de Stat ca rezultatele acestei investigații să fie comunicate direct petiționarului (preotului Grigore N. Popescu, profesor de istorie) și tuturor primăriilor din acel județ. Prefectul județului Satu Mare adresează o notă (cu nr. 7369) către toate unitățile administrative ale județului, în această chestiune.

Prin adresa nr. 812 din 20 mai 1936, pretorul plășii Ugocea îi răspunde prefectului județului Satu Mare că „în comunele aparținătoare de plasa Ugocea (...) nu s-a semnalat nici un caz”⁴.

Prin adresa din 22 mai 1936, pretorul plășii Șomcuta Mare raportează prefecturii că în această plasă a fost un singur preot care a suferit pedepse luptând pentru cauza națională – preotul greco-catolic Peter Iustin din localitatea Hideaga. Este relatată povestea acestui preot care i-a primit de mai multe ori pe soldații români în casa sa din comuna Cioara, unde acesta și slujea. I-a aprovizionat cu alimente și le-a dat orientări. Aflând soldații unguri de faptele acestea, l-au prins pe preot și l-au dus peste frontieră în comuna Dioșod. După 6 zile, a fost dus de către o patrulă de soldați unguri în comuna Andrid, unde, mărturisește acesta „am fost maltratată și batjocorit”⁵. După câteva zile, preotul Peter Iustin a fost trimis în comuna Borla, unde a fost atacat cu topoare și furcoai de către locuitorii unguri care au încercat să îl omoare. A fost salvat de jandarmerie, dar l-au ținut prizonier la postul de jandarmi, după care a fost întemnițat alături de un preot din Moldova și mai mulți ofițeri români. A fost prezentat la Debrețin în fața Consiliului de Război, dar relațiile personale pe care le avea cu președintele consiliului au cântărit mult în decizia luată de consiliu, care l-a achitat și lăsat liber⁶.

Vasile Barbul, parohul greco-catolic din Borlești, își povestește suferințele trăite pentru cauza națională în timpul Războiului de Întregire. După declarația de autonomie a Transilvaniei, rostită în Parlamentul Ungariei de către Alexandru Vaida Voievod, Vasile Barbul a organizat sfatul național român, în comuna Necopoi, fapt pentru care jandarmii unguri i-au „invadat casa, terorizându-i familia”⁷ și interzicându-i să părăsească comuna până la finalizarea anchetelor. După actul unirii de la Alba Iulia, preotul organizează și garda națională și se pune în fruntea ei. Odată cu venirea forțelor bolșevice în Homorodu de Jos (la 3km de Necopoi), Vasile Barbul fuge împreună cu notarul Iosif Nistor, peste dealul Codrului. După o săptămână i-au

⁴ ANRBJS, Fond *Prefectura județului Satu Mare*, act nr. 28/1936, f. 5.

⁵ *Ibidem*, f. 6.

⁶ *Ibidem*, f. 7.

⁷ *Ibidem*, f. 10.

urmat și familiile. Când s-au întors din refugiu, a descoperit că i se furase toată averea ”mobilă, haine, cai, viței, vehicule”⁸.

Prin adresa din 22 mai 1936, parohul Ioan Silaghi din Valea Vinului mărturisește că a fost jefuit de toate „aranjamentele economice și casnice”⁹, estimate la aproximativ 122.630 lei și 10.000 de coroane. El, împreună cu cei 7 membri ai familiei, au rămas doar cu venitul parohial. Relatează cum localitatea, fiind doar la 10km de frontul unguresc „ziua și noaptea ne-au tot cercetat soldații unguri, ba am fost deținut și escortat între sulite și baionete timp de trei zile, de la un comandament militar la altul, urmând să fiu împușcat... dar am fost salvat de sosirea armatei române, ceea ce pot adeveri cu acte.”¹⁰ Preotul Ioan Silaghi a fost acuzat de agitații în rândul locuitorilor din sat, adică „și-a chemat credincioșii să organizeze un program, cu aceea că... vin soldații români”¹¹. În fila 29, într-un raport al preotului către protopopiatul din Baia Mare, se relatează că, pe când era preot în Valea Vinului „fiind în apropierea armatei maghiare, am avut parte de dese maltratări din partea lor. Abia și-au ocupat frontul în comuna Pomi, îndată au început soldații unguri a se împrăștia prin satele învecinate, căutând steaguri românești, arme și să se informeze cine a fost la adunarea din Alba Iulia, căutând și aceea că nu cumva sunt pe acasă unii dintre voluntarii români”¹².

Un caz de un profund și tulburător dramatism este acela al preotului Izidor Silaghi din Bicău. O bandă de asasini, conduși de plutonierul Rapolti, în februarie 1919, „storcea prin forță o declarație de la învățătorul Chindriș, cum că preotul Izidor Silaghi ar fi jurat credință gardiștilor români, României Mari și regelui Ferdinand.”¹³ De asemenea, a fost acuzat de faptul că „a colectat bani pentru steag românesc.” Un martor ocular relatează astfel martiriul preotului: „La 14 februarie 1919, a fost smuls din mijlocul familiei... L-au dus noaptea la Pomi, unde l-au bătut, l-au batjocorit, iar de acolo, în noaptea de 15 februarie spre Seini. A fost împușcat pe malul Someșului și aruncat în apă, unde l-au găsit la rădăcina unei sălcii, mutilat în chipul cel mai îngrozitor. L-au recunoscut numai de pe o bucată rămasă din albituri, pe care se găsea monogramul său. A fost înmormântat la Seini, la 31 mai 1919, în vârstă de 40 de ani”¹⁴.

Un caz similar este acela al preotului Gavrilaş Cornel din Boinești, care „în urma suferințelor îndurate din partea secuilor... căci a fost silit, în miez de noapte pe frigul iernii, în zăpadă până la brâu, să fugă din pat neîmbrăcat, căutând scăpare, din care cauză s-a îmbolnăvit așa de rău încât a ajuns în mormânt”¹⁵, așa cum se relatează într-un raport oficial.

În fila 14 (din 4 iunie 1936) găsim un raport asupra atitudinii preoților din zona Oașului. Aflăm astfel că părintele protopop Atanasie Demian, în vârstă de 70 de ani, în aprilie 1919 „în timp ce tot Ardealul era sub teroarea armatei «Garda Roșie» ai lui Béla Kun, s-a ascuns prin podurile grajdurilor, apoi a luat drumul codrului, și numai la vestea sosirii armatelor române a reapărut în comună.”¹⁶ I s-a reproșat că a intervenit în Consiliul Național Român din Baia Mare, pentru a scăpa comuna de soldații unguri bolșevizați.

Un alt caz este acela al preotului Alexandru Mirișan din Călinești-Oaș, care în toamna anului 1918 a fost „excortat și închis în temnița din Satu Mare pentru că a fost luptător

⁸ Idem, verso.

⁹ *Ibidem*, f.12.

¹⁰ Idem.

¹¹ Idem.

¹² *Ibidem*, f. 29.

¹³ *Ibidem*, f. 13.

¹⁴ Idem.

¹⁵ *Ibidem*, f. 24.

¹⁶ *Ibidem*, f. 14.

național¹⁷. Faptele patriotice ale preoților români din Țara Oașului se pot rezuma la menținerea sentimentelor naționale, lupta dusă pentru menținerea școlilor confesionale românești și lupta dusă împotriva deznaționalizării poporului român. Printre preoții luptători menționați sunt -Ipan – preot în Racșa și Eugen Drădean - protopop din Târșolț.

Prin adresa din 20 mai 1936 se relatează că preotul Boroș Vasile din Sătmărel „a fost maltratată, deținut și arestat”¹⁸ deoarece „a făcut slujba în biserică în limba română și după mai multe somațiuni, nu a introdus limba maghiară în Liturghie.”¹⁹ El a fost urmărit și pentru spionaj, deoarece în corespondența sa cu copiii aflați la școli în Beiuș ar fi transmis știri militare și politice în România.

Preotul Ignatie Chirvai din Amați, în august 1916, a fost pus sub pază preventivă în comuna Amați pentru „simțămintele sale naționale românești”²⁰, iar în 1917 a fost internat în lagăr la Supur, până în 1918.

Iuliu Pop, preot în Petea, fost comisar județean, fost deputat în Parlamentul din București, decorat cu „Steaua României” cu grad de ofițer, relatează prin adresa din 15 mai 1936 că în perioada în care slujea în comuna Csengold, azi în Ungaria „din începutului lunii martie 1919, până la intrarea armatelor române, am avut postată în biserică, la toate serviciile religioase și doi soldați înarmați pentru a mă supraveghea să nu predic ceva pentru românism, iar dacă armatele maghiare ar fi câștigat războiul, la Înălțarea Domnului, eram sortit să fiu spânzurat în piața Satu Mare, ca român și preot.”²¹

Urmează rapoartele preoților către Episcopul Alexandru Rusu. Fila 23 (29 iunie 1936) conține raportul protopopului arhidiacon de Vama, despre preotul Banciu Dumitru din Cărășeu, care a fost „șicanat și vexat timp de 3 luni”²² pentru că a arborat drapelul național în turnul bisericii în 1 ianuarie 1919.

Preotul Gheorghe Anderco din Bixad raportează Episcopului Alexandru Rusu despre situația preoților din districtul Țării Oașului. Astfel, preotul Atanasie Demian, paroh în Negrești și fiul său Cecil Demian, director de școală normală în Gherla au fost expuși la maltratări urmând a fi executați. Preotul Alexandru Mirișan din Călinești urma să fie și el executat, iar preotul Corneliu Gavriș, fost paroh în Boinești, a murit în urma maltrătarilor suferite.

Preotul Ioan Tarța din Medieș îi răspunde Episcopului Rusu despre situația din protopopiatul Seini (fila 25). Astfel, părintele Izidor Silaghi din Bicău a fost omorât de secui, iar preoții Vasile Barbul din Necopoi, Coriolan Ternovan din Borlești, Simion Anderco din Ilba și Petru Doboși și fiul său Ioan Doboși (teolog ales) au suferit „prigoniri și huiduiri pe parcursul anului 1919, fiind bănuți de legături cu armata română”²³.

În fila 27 (23 mai 1936) se relatează experiența preotului subsemnat și a preotului Alexandru Dărăbant din Certeze, maltratată de „săcuii roșii, atunci deja complet bolșevizați”²⁴. „Au pușcat pe fereastră, în Biserica din Certeze în decursul Sfintei Liturghii”²⁵.

În fila 33, preotul Vlad Dariu, paroh în Leordin, Petrova și conducător al gărzii naționale de aici, raportează către oficiul parohial greco-catolic român Sighet II că în 20 octombrie 1914 a fost arestat și condamnat la moarte pentru suspiciunea de a fi spion al României și că

---

¹⁷ Idem.

¹⁸ *Ibidem*, f. 16.

¹⁹ Idem.

²⁰ *Ibidem*, f. 18.

²¹ *Ibidem*, f. 20.

²² *Ibidem*, f. 23.

²³ Idem.

²⁴ *Ibidem*, f. 27.

²⁵ Idem.

și-ar fi sfătuit credincioșii să nu lupte contra României. Salvarea de la moarte a venit din partea Episcopului de Gherla - Iuliu Hossu, care a intervenit pe lângă primul-ministru Tisza și pe lângă ministrul de război.

În iunie 1919, regimentul 88 infanterie Sighet, bolșevizat, s-a revoltat și a încercat să ocupe și zona Vișeuului. Petru Busurhec „primejdios agitator bolșevic”²⁶ încearcă să-l omoare pe preot. În final se refugiază în Rusia, să nu fie arestat.

Preotul Augustin Cerghi din oficiul parohial greco-catolic Doba relatează (fila 41) cum preotul Ioan Clintoc din Doba, în 1919 a fost amenințat 3 zile și 3 nopți, de soldații unguri, cu moartea. A fost salvat de generalul Olteanu, aflat cu armata română la 3km de sat²⁷.

Preotul greco-catolic Ioan C. Pușcașiu (*Vezi anexa 6*) din Apatcu relatează că în 1918 a organizat Consiliile Naționale Române de pe Valea Someșului, de la Culciu Mare până la Satu Mare. În octombrie 1918 a participat și a vorbit la adunarea românilor din sala primăriei din Satu Mare. În noiembrie 1918 a fost la Arad la Marele Sfat Național, după instrucțiuni, iar în decembrie 1918 a condus comunele de sub Satu Mare la primirea generalului francez Berthelot²⁸. În ianuarie 1919, a trecut frontul la Cicârlău și la Baia Mare, solicitând venirea armatei române, fapt pentru care a fost condamnat la moarte și a stat ascuns până în 19 aprilie 1919 („Sâmbăta Paștilor”) când a sosit armata română²⁹.

Analizând starea de spirit a populației românești din această parte a țării, se poate afirma că ea trăia deseori momente de insecuritate. Astfel, într-o adresă a lui Ioan Pușcaș, din Culciu Mare, către Romul Marchiș, vicarul național din Carei, la 2 ianuarie se arată: „pot să mă mișc de acasă că-mi periclitează viața... sunt izolat, nu cutez să ies din casă. Trăim ca frunza pe apă și frații nu mai vin”³⁰.

Percepția comunităților romano-catolice sătmărene asupra evenimentelor din anii 1918-1919

Am dorit să completăm perspectiva asupra evenimentelor din acei ani cu mărturiile preoților aparținând comunităților romano-catolice din comitatul Satu Mare și Ugocea (Cămin, Foieni, Tiream, Turulung), comunități care erau formate preponderent din șvabi. Aceste comunități, de-a lungul celor aproape trei secole scurse de la colonizarea lor pe aceste teritorii până în prima jumătate a secolului al XX-lea, au cunoscut un intens proces de maghiarizare³¹.

Instalarea la conducerea Ungariei a regimului comunist condus de Kun Béla a agitat spiritele și în localitatea sătmăreană, Cămin, eroul principal al evenimentelor relatate fiind chiar preotul romano-catolic de aici. Din însemnările sale aflăm că numeroși localnici, convingși de Müller János, mecanicul din sat, s-au abonat la ziarul „Szabad Szó” (ziar cu ideologie de stânga), ale cărui articole devin tot mai citite. Dorind să explice credincioșilor impactul pe care Partidul Comunist Maghiar îl are asupra religiei, preotul tratează acest subiect într-o predică ținută în a treia duminică a Postului Paștelui. El nu alfase că deja la Budapesta, comuniștii ajunseseră la putere și că, astfel, actul lui ar putea atrage după sine o serie de consecințe negative. Învățătorul din sat, Schrek Martin, membru al Partidului Comunist, reclamă conducerii comuniste de la Carei atitudinea preotului. La scurt timp acesta este arestat împreună cu Láng

²⁶ *Ibidem*, f. 33.

²⁷ *Ibidem*, f. 41.

²⁸ *Ibidem*, f. 43.

²⁹ *Ibidem*, f. 44.

³⁰ Doru Radosav, *Sătmarul în anul Marii Uniri 1918*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018.

³¹ Paula Virag, *Evenimentele de la finalul anului 1918 și prima jumătate a anului 1919 din regiunea Satu Mare reflectate în paginile Historiei Domus*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, XXXIV/II, 2018, în curs de publicare.

Anton și dus la centru comitatului unde este anchetat și închis. După două zile, au fost transferați la tribunalul din Satu Mare, unde, din lipsă de probe au fost eliberați³².

Relatarea deosebit de amănunțită despre aceste evenimente ajută la conturarea imaginii despre atmosfera încărcată din localitățile sătmărene din acea perioadă. Aflăm astfel că membrii Partidului Comunist din Carei organizează mai multe deplasări în localitățile apropiate, pentru a prezenta populație ideile lor. O parte din aceste manifestații nu au succes, exemplu fiind Căminul, unde localnicii îi alungă cu pietre. O altă informație importantă este cea legată de numele persoanelor din Carei și Cămin, care s-au implicat în acțiunile Partidului Comunist, dar și a liderilor acestora. Episodul arestării preotului este relevant din punct de vedere istoric, el evidențiind promptitudinea și duritatea cu care comuniștii sătmăreni acționează împotriva celor care li se opun.

Din relatările preotului parohiei romano-catolice din Foieni, aflăm faptul că „amăgirile comuniștilor au fost acceptate de mai mulți „tovarăși” și în Foieni care s-au denumit comuniști, în gând, împărțind între ei pământul parohiei și al familiei Károlyi”³³. Acest lucru nu a avut loc, pentru că în „Sâmbăta Mare, fără nici o lovitură de sabie au intrat românii și au reușit împrăștierea comuniștilor”³⁴. Preotul mai menționează faptul că gospodăriile locuitorilor din comunitatea sa au fost devastate și jefuite, aducându-se pagube mari proprietarilor, situația aceasta menținându-se până în anul 1920, fiind una tipică pentru timpurile de război.

Din consemnările preotului din Turulung aflăm despre intrarea comuniștilor maghiari în palatul episcopal din Satu Mare și despre efectul pe care acest fapt l-a produs asupra episcopului romano-catolic. Comuniștii își vor fixa sediul chiar în interiorul palatului episcopal, fapt care îl va întrista profund pe episcop. „Episcopul nostru cărunt a fost foarte amărât când palatul episcopal a ajuns pe mâna comuniștilor. Omul a izbucnit în lacrimi când a intrat în palatul episcopal. Soldații roșii înarmați cu baionete ne-au legitimat. Palatul era cuprins de mult zgomet și gălăgie”³⁵.

În primăvara anului 1919, și preotul din Tiream notează câteva rânduri despre intrarea armatei române și despre instalarea administrației românești, exprimându-și destul de clar părerea despre aceste evenimente. Câteva luni mai devreme, în sâmbăta mare, a intrat armata română. Pentru un timp au tolerat vechea conducere deoarece nu au avut funcționari pregătiți și instruiți, dar în scurt timp pur și simplu au fabricat intelectuali români organizând cursuri intensive și i-au schimbat repede vechii funcționarii de încredere cu oameni incompetenți³⁶.

În concluzie, situația politică, socială, economică și militară din Ungaria de la finalul primului război mondial s-a resimțit și pe teritoriul comitatelor Satu Mare și Ugocea, provocând panică și agitație în rândul comunităților maghiare de aici. Unii dintre preoții romano-catolici, în calitatea lor de conducători spirituali ai enoriașilor, au luat atitudine și au încercat să le explice oamenilor ceea ce se întâmplă, ce înseamnă comunismul și ce efecte poate avea asupra societății civile. Însă această implicare în viața politică a comunității a fost pedepsită prin arestare, zile de temniță și umilință publică (cazul parohului din Cămin).

În însemnările lor, preoții își exprimă în mod clar propriile lor sentimente și temeri față de evenimentele care au avut la în toamna anului 1918 și primăvara lui 1919. Se remarcă dezaprobarea și nemulțumirea că la conducerea țării au ajuns comuniștii bolșevici. Criza politică, economică și militară îi determină să privească cu îngrijorare înspre viitor. Faptul că în parohia lor apar adepți ai noii conduceri îi uimește și le provoacă sentimente de vinovăție pentru că

---

³² Idem.

³³ Idem.

³⁴ Idem.

³⁵ Idem.

³⁶ Idem.

nu au aflat mai repede informații de la Budapesta pentru a le putea explica oamenilor noua realitate politică.

Intrarea armatei române pe teritoriul comitatului Satu Mare a fost percepută, în general, ca fiind o acțiune pașnică. În unele localități vestea că românii vor ocupa aceste zone a stârnit panică în rândul populației maghiare și șvabești, ea temându-se că se vor realiza rechiziții de animale și hrană, însă aceste temeri au dispărut curând. Odată cu sosirea armatei române, comuniștii maghiari și gărzile roșii au fugit, de multe ori, luând cu ei și ultimele resurse financiare ale localităților.

Cert este însă că toți cei patru preoți au văzut că intrarea armatei române a fost principalul motiv pentru care comuniștii maghiari și gărzile roșii au fugit în dezordine din această regiune.

Concluzii

Documentele cercetate pun în evidență faptul că încă din luna noiembrie 1918, o dată cu debutul activității de constituire a gărzilor și a consiliilor naționale românești, au început o serie de acțiuni represive împotriva conducătorilor națiunii române. Acestea s-au manifestat într-o gamă variată de forme: asasinat, arestări, teroare împotriva steagului tricolor, refugiarea unor fruntași ai mișcării naționale din județul Satu Mare.

Dosarul arhivistic cercetat pune în evidență câteva aspecte. În primul rând, răspunsul prompt al prefecturii în rezolvarea cererii preotului profesor Grigore N. Popescu, disponibilitatea autorităților statului de a sprijini cercetările istorice, fie chiar ale celor venite din partea unor persoane particulare pasionate de istorie. Într-un răstimp de circa 4 luni (martie-iulie 1936), autoritățile statului român reușesc să rezolve o întreagă cercetare istorică a unei perioade dramatice din această parte a Ardealului. Prefectul este sprijinit, așa cum rezultă din răspunsurile primite, atât de funcționarii din subordinea sa (pretorii plășilor Ugocea și Șomcuta Mare), cât și de autoritățile religioase (preoți, protopopi, episcopi).

În al doilea rând, avem mărturiile istorice ale unor preoți, care, în vremuri tulburi pentru țară, au reușit să păstreze o conduită patriotică demnă, să fie un model, un exemplu pentru poporul de credincioși pe care îl slujeau. În perioada cuprinsă între toamna anului 1918 și primăvara anului 1919, zona este frământată de schimbările profunde intervenite: prăbușirea monarhiei austro-ungare, formarea consiliilor și a gărzilor naționale românești, decizia luată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia de Unirea Transilvaniei cu România, iar apoi instaurarea dominației guvernului bolșevic de la Budapesta condus de Béla Kun. Preoții înțeleg să fie fermi în păstrarea simbolurilor românești (steagul tricolor), să vorbească credincioșilor despre Unirea cu Regatul României, să păstreze legătura cu armata română. Este interesant de remarcat că, și în aceste timpuri tulburi, elementele de educație și civilizație încearcă să supraviețuiască. Este și cazul preotului Ioan Silaghi din Valea Vinului care a fost salvat, după propria mărturisire, de către doi ofițeri unguri: „Înainte de retragerea Armatei Roșii cu 3 zile au venit la mine doi ofițeri unguri Covaci Ludovic și Répászki Pál. Sublocotenentul Covaci me a spus „se știi că ai fost judecat la moarte, ordinul s-a dat ca se fii deținut pentru agitații și trădare de țară până ce va întuneca, atunci se te ducă la Someș și se te împuște. Eu înse am întervenit, și am spus lui Bűdödkuti și lui Szilágy, că nu cumva se-ți faci ceva deoarece eu te cunosc bine, că me ai fost profesor de Religie în Baia Mare, și acest Covaci a trebuit se deie o declarație că dacă tot-și se va adeveri cele zise despre mine, atunci se învoiește că și e se fie împușcat cu mine, cu această declarație am scăpat de moarte”³⁷.

Avem aici un caz tipic de comportament uman, creștin, tolerant, specific, într-o anumită măsură, populației vechiului imperiu, obișnuită să trăiască în pace și bună conviețuire.

³⁷ ANRBJS, Fond *Prefectura județului Satu Mare*, act nr 28/1936, f. 29.

Suferințele, martiriul preoților greco-catolici din județul Satu Mare, în perioada cuprinsă între Marea Unire și venirea armatei române, reprezintă o parte din moștenirea patriotică a acelor timpuri istorice. Acest capitol trebuie încorporat în istoria Marii Uniri, realizată de românii aflați de o parte și de alta a Carpaților.

Preotul Grigore N. Popescu, profesor de istorie, și-a făcut datoria, publicând în 1940, lucrarea cu titlul „Preoțimea Română și Întregirea Neamului - Chipuri, fapte, suferinți și pilde pentru viitor” (volumul I) și „Preoțimea Română și Întregirea Neamului - Temnițe și lagăre” (volumul II)³⁸. Cele două volume prezintă situația preoților români de pe întreg cuprinsul României Mari, din toate județele țării.

Lucrarea noastră se dorește a fi o reluare și completare, în anumite limite, a acesteia. Am studiat doar rapoartele preoților greco-catolici și ale autorităților civile de pe cuprinsul regiunii Sătmăruului. Acestea au fost completate de mărturii ale preoților romano-catolici pentru a avea o imagine cuprinzătoare asupra evenimentelor din acei ani. Primul Război Mondial, revoluția bolșevică din Ungaria, Unirea Transilvaniei cu Regatul României au schimbat profund viața populației de aici. Au rămas constante o anumită atitudine de toleranță și bună conviețuire, care se observă la nivelul oamenilor simpli, și care depășește tulburările istoriei.

Andreea Stanciu,
Elevă Colegiul Național „Doamna Stanca” -
sub coordonarea prof. Gabriela Silaghi
Satu Mare, RO
andreeastanciu59@gmail.com

---

³⁸ http://dspace.bcuculuj.ro/bitstream/123456789/72897/1/BCUCLUJ_FG_S2585_1940_001.pdf

Béla Kun

Aurel Dragoș

Ioan C. Pușcașiu

Harta comitatului Satu Mare , secolul al XIX-lea -1919

Harta comitatului Satu Mare 1936

Din punct de vedere confesional, datele adunate de autoritățile maghiare în cadrul recensămintelor organizate în timpul monarhiei dualiste, relevă faptul că, pe teritoriul Comitatului Satu Mare, predomină greco-catolicii, urmați de calvini, romano-catolici și izraeliți. Confesiunile evanghelică și ortodoxă au un număr mai restrâns de credincioși, însă cel mai mic număr de adepți îl are religia unitariană, presupunându-se că enoriașii acesteia nu își au originea în regiunea sătmăreană, ci sunt veniți din alte zone.

Tabelul nr. 1 – Populația Comitatului Satu Mare la recensămintele din 1880, 1890, 1900, 1910, în funcție de confesiune*

An	În total	Ortodocși	Greco-catolici	Romano-catolici	Calvini	Luterani	Unitarieni	Izraeliți	Altele în total
1869	206.431	73	104.144	35.067	54.209	907	17	12.008	6
1880	194.326	96	93.999	33.904	50.775	915	2	14.564	71
1890	216.158	69	104.474	38.722	55.650	962	13	16.263	5
1900	245.855	244	117.668	45.970	62.061	1.063	16	18.818	15
1910	267.310	146	127.168	51.121	66.426	1.213	28	21.127	81

Sursa: Varga E. *Árpad Szatmár megye településeinek felekezeti adatai 1850/1869-1992*

Tabelul nr. 7 – Populația din Episcopia Romano-Catolică Satu Mare din 1872*

	Romano-catolici	Greco-catolici	Ortodocși	Luterani	Calvinii	Izraeliți
Satu Mare	7.693	14.197	0	22	25.966	2.776
Fehergyarmath	4.979	7.687	0	143	39.045	5.034
Carei	14.288	12.895	3	229	9.013	3.608
Ardud	8.037	16.875	0	61	4.383	855
Baia Mare	9.692	43.923	21	161	6.183	2.458
Total	44.689	95.577	24	616	84.590	14.731

* Sursa: Șematismul romano-catolic din 1874, publicat de Episcopia Romano-Catolică de Satu Mare

Fila 22, din 3 iulie 1936, conține o listă a preoților „omorâți sau maltratați de dușmani... din Eparhia Noastră” primită de către prefectură, din partea Episcopului Dr. Alexandru Rusu, al Maramureșului. Aceștia sunt:

1. Ardelean Gheorghe din Homorodul de Mijloc, fost preot în Doba
2. Berinde Titu din Someșeni și Apa, actualmente în Sighet
3. Ciurdariu Mihai și Clintoc Ioan din Doba
4. Dărăbant Alex din Vama și Tur, actualmente în Baia Sprie
5. Pop Iuliu din Csegold, actualmente în Petea
6. Pușcașiu C. Ioan din Soconzel și Culciu Mare, actualmente în Apatiu
7. Silaghi Ioan din Valea Vinului, actualmente în Ferneziu
8. Tămaș Pompiliu din Botiz
9. Dragoș Aurel din Vama și Satu Mare
10. Vlad Dariu din Petrova, actualmente în Sighet
11. Silaghi Izidor din Bicău, omorât de secui în februarie 1919
12. Barbul Vasile din Necopoi, prezent la Borlești
13. Ternovan Coriolan din Borlești
14. Anderco Simeon din Ilba
15. Doboși Petru din Medieșul Aurit
16. Demian Atanasiu din Negrești
17. Demian Cecil din Negrești
18. Gavrițaș Cornel din Boinești
19. Anderco Gheorghe din Bixad
20. Ivașco Ioan din Rozavlea
21. Tarța Ioan din Săcel, prezent în Medieșul Aurit
22. Emil Bran din Dragomirești, actualmente în Oradea
23. Anderco Artemiu din Ieud
24. Peter Iustin din Cioara, județul Sălaj, actualmente Hideaga
25. Banciu Dumitru din Cărășeu